C. Tóth Norbert

Vita a keresztes hadjárat kihirdetéséről. Országgyűlés 1514 márciusában

Tanulmányomban Bakócz Tamás bíboros esztergomi érsek Magyarországra érkezésétől a pápai keresztes bulla április 9-i, a budai Szent György téren történt kihirdetéséig vezető folyamatot kívánom rekonstruálni. Teszem ezt azért, mert az eddig nem ismert, általam feltárt források segítségével az események az eddigi szakirodalmi ismereteinkhez képest meglehetősen más megvilágításba kerülnek. A dolgozat egyik eredményét megelőlegezve, elmondható, hogy az eddigi kutatás nem vette észre, illetve figyelembe azokat a forrásokat, amelyek azt bizonyítják, hogy 1514 márciusának második felében országgyűlést tartottak a Rákos-mezőn. Ennek a ténynek viszont elsődleges jelentősége van abban, hogy hol és mikor zajlott le a vita a pápai keresztes bulla kihirdetéséről. Noha az országgyűlésre vonatkozó adatok közül jó néhány régóta nyomtatásban is napvilágot látott, mégis az egyes tanulmányokban, valamint a parasztháborúról szóló monográfiában[1] feltárt események és az országgyűlés ténye nem kapcsolódtak össze. Ennek okaira itt és most nincsen lehetőségem kitérni, így elégedjünk meg azzal a sommás megállapítással, hogy a régebbi szakirodalom csak azokat az összejöveteleket tartotta országgyűlésnek, amelyeknek a végén határozatokat is írásba (dekrétumba) foglaltak, akár elfogadta azokat az uralkodó, akár nem.

Az országgyűlések kapcsán mindenképpen meg kell határoznunk, hogy mit értünk a latin nyelvű forrásainkban *conventio generalis* vagy *di(a)eta* megnevezésen. Az ma már teljesen egyértelmű, hogy „országos gyűlésekkel" a legkorábbi időktől fogva számolhatunk, noha első megfogható írásos nyomát az 1222. évi Aranybulla 1. cikkelyében találjuk meg, amely szerint augusztus 20-án a király vagy akadályoztatása esetén helyette a nádor Székesfehérváron „panasznapot" tart.[2] A gyűléseket a későbbiekben is megtarthatták, noha azokat csak a késő Árpád-kortól tudjuk kimutatni. A közhiedelemmel ellentétben az Anjou- királyok uralkodása alatt is rendszeresen voltak országgyűlések. Ebben annál is inkább biztosak lehetünk, mert mint az idézett cikkely is mondja, a nemesség ekkor a király jelenlétében előadhatta különféle panaszait, sérelmeit,

C. Tóth Norbert (1974) – PhD, tudományos főmunkatárs, MTA–HIM–Szegedi Tudományegyetem–Magyar Országos Levéltár Magyar Medievisztikai Kutatócsoport, ctoth.norbert@gmail.com

A tanulmány elkészítését az OTKA K 100749. számú pályázata is támogatta.

[1] Barta Gábor–Fekete Nagy Antal: *Parasztháború 1514-ben*. Bp. 1973. (A monográfia kisebb hibái ellenére, amelyek elsősorban a forrásfeltárás akkori állapotából, illetve a „kettős" szerzőségből adódnak, a mai napig a legjobb összefoglaló.)

[2] Kiadása Érszegi Géza: *Az Aranybulla*. Fejér Megyei Történeti Évkönyv VI(1972). 15; latin–magyar párhuzamos kiadását lásd *Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár. I. 1000–1526. évi törvényczikkek*. Fordították és jegyzetekkel ellátták Nagy Gyula, Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen, magyarázatokkal és utalásokkal ellátta Márkus Dezső. Bp. 1899. 131–133.

amelyeket a király igyekezett orvosolni. Ha súlyos, jelentős ügyről volt szó, akkor mindezt írásban, törvény(ek) formájában tették. A gyűlések másik fontos napirendi pontja a különféle változások bejelentése lehetett a szélesebb nyilvánosságnak – legyen az valamely méltóságviselő kinevezése vagy éppenséggel a nádor megválasztása. Az ország nádorát ugyanis 1342-től kezdődően nem a király nevezte ki önhatalmúlag, hanem országgyűlésen királyi javaslatra választották.[3] Hasonlóképpen időről időre tartottak országgyűléseket Zsigmond király uralkodása alatt is.[4] Az országgyűlések középkori történetében a legfontosabb változások az 1440-es években történtek. A változás azonban nem azt jelentette, amit a korábbi szakirodalom hangsúlyozott: hogy tudniillik a „köznemesség" megjelent az országgyűlésen.[5] Hiszen korábban is ott volt. Hanem azt, hogy az ország zűrzavaros helyzetében új megoldásokra volt szükség: szükségessé vált az állam működtetésének újragondolása. Ebből a helyzetből pusztán logikai úton következtek a későbbi országgyűléseken bevett gyakorlattá vált elemek. Ennek egyik leglényegesebb hozadéka – amivel korábban nem találkozni –, hogy az országgyűlésen történt meg az adó megajánlása, illetve megszavazása. Fontos hangsúlyozni – a korábbi nézetekkel szemben –, hogy az országgyűlés elsősorban nem „törvényalkotói nagyüzem": nem csupán azért gyűltek össze, hogy törvényeket alkossanak. Hanem hogy egyrészt a közügyekről (*commune negotium*), később pedig emellett a rendi sérelmekről tárgyaljanak, és azokra megoldást találjanak, másrészt hogy az adó kivetésének kérdésében szavazzanak. Meglátásom szerint e téma megjelenése jelenti a tényleges korszakhatárt az országgyűlések történetében. Amint az adó kérdése felmerül a tárgyalásokon, sőt sok esetben azok egyik fő témájává lesz, attól kezdve érdemes beszélnünk rendi országgyűlésekről, még akkor is, ha – mint az közismert – a városoknak vajmi kevés szerepe volt azokon.[6] (Persze nem véletlenül, hiszen a kiváltságos települések közvetlen királyi fennhatóság alá tartoztak, tehát a főpapoknak és nemeseknek a városok ügyeibe, így adóztatásukba sem volt beleszólásuk.) Ki kell emelni azt is, hogy az adó megszavaztatásán túl milyen okokból hívhattak össze országgyűlést: például 1) az egyes királyok koronázására, ahol a királytól kérték az elődjei által hozott törvények közül azok megerősítését, amelyeket fontosnak gondoltak. Ugyanakkor az is hangsúlyozandó, hogy az új királynak rendszerint volt mozgástere a kérdésben, azaz eldönthette, hogy mit erősít meg az egyes cikkelyekből.[7] (Erre a legjobb példa az 1222. évi Aranybulla, amely tulajdonképpen ennek köszönheti fennmaradását.) 2) Az uralkodóház kihalása után királyválasztás céljából (így 1458-ban, 1490-ben és 1526-ban).[8] Végül 3) a határokra vagy azon túlra vezetendő hadjáratok előtt, gyakorlatilag seregszemle céljából. Ezeket „fegyveres" országgyűléseknek hívjuk (1458: Szeged; 1463, 1501, 1518: Tolna; 1500, 1518: Bács; 1506: Székesfehérvár).[9] Összefoglalóan

[3] C. Tóth Norbert: *Az ország nádora. = Középkortörténeti tanulmányok 7.* Szerk. Kiss P. Attila–Piti Ferenc–Szabados György. Szeged 2012. 447.

[4] C. Tóth Norbert: *Nádorváltások a Zsigmond-korban (1386–1437). Az 1439. évi 2. tc. nyomában. = Tiszteletkör. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára*. Szerk. Mikó Gábor–Péterfi Bence–Vadas András. Bp. 2012. 53–65.

[5] Mályusz Elemér: *A magyar rendi állam Hunyadi korában I–II*. Századok XCI(1957). 46–50, 544–546.

[6] Vö. Kubinyi András: *Középkori országgyűléseink és a városok (Válasz Gerics József professzor tanulmányaira)*. Századok CXLI(2007). 471–492.

[7] Vö. Zsoldos Attila: *II. András Aranybullája*. Történelmi Szemle LIII(2011). 30.

[8] Neumann Tibor: *II. Ulászló koronázása és első rendeletei. (Egy ismeretlen országgyűlésről és koronázási dekrétumról)*. Századok CXLII(2008). 315–337; Uő: *Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló–Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490–1492)*. Századok CXLIV(2010). 335–372, CXLV(2011). 293–347.

[9] C. Tóth Norbert: Az *1501. évi tolnai országgyűlés. (Adatok a királyi adminisztráció működéséhez)*. Századok CXLIII(2009). 1457.

elmondható, hogy az országgyűléseket a 13. századtól kezdve rendszeresen megtartották, és különféle okok miatt hívhatták össze. Noha funkciója az idők folyamán változott, új és új – rendi – feladatokat vont magához, illetve nyert el (elsősorban az 1440–1458 közötti kaotikus közállapotok miatt), de a fő feladata mindvégig a közügyek megtárgyalása és ennek eredményeként a törvényhozás volt. (Azaz a dekrétum nem oka, hanem következménye volt az országgyűlésnek.) Mindez viszont azt jelenti, hogy a Jagellók uralkodása alatt az országgyűlések tartásának „dömpingje" egyáltalán nem volt szokatlan esemény az ország életében, csupán visszaállt a Mátyás király uralkodása előtti rend. Ráadásul már az 1290-es évektől kimutatható az országgyűlésnek egy további funkciója is: a király általában az országgyűlések nyilvánossága előtt hajtotta végre a személycseréket az országos méltóságokban, illetve töltötte be az üresedésben lévő tisztségeket.[10]

Az általam vizsgált 1514. márciusi gyűlésnek a király által privilégiális formában megerősített cikkelyei nem maradtak fenn, ennek ellenére az ott hozott határozatokból néhányat a feltárt okleveles források segítségével rekonstruálni lehetett. Tanulmányomban először az események menetét ismertetem röviden az eddigi szakirodalom, főleg Barta Gábor és Szűcs Jenő munkái alapján. Majd pedig az újonnan előkerült forrásokat, illetve az azokból levont következtetéseket szembesítem ezekkel, végül részletesen rekonstruálom a vonatkozó időszak eseménytörténetét. Mielőtt azonban rátérnék erre, mindenképpen szót kell ejtenem az 1514. év tavaszi eseményeihez vezető útról. Értem ezen egyrészt a kutatás vargabetűit, másrészt a szereplők tényleges útvonalát. Az eddigi irodalom és ezek nyomán az ismeretterjesztő munkák ugyanis nem tudnak arról, hogy 1514-ben két országgyűlést tartottak volna Magyarországon. Míg a parasztháború lezárása után október 18-ra összehívott országgyűlés mindenki előtt ismeretes,[11] az eleddig ismeretlen, valamint az ismert, de feldolgozatlan[12] források alapján egyértelmű, hogy az év elején is tartottak dietát.[13] Ezen, a pápai bulla kihirdetése mellett, valószínűleg több fontos – a jelen munkában nem érintett – kérdésben, így a törökkel kötendő béke, továbbá talán a Moszkvai Nagyfejedelemség és Lengyelország közötti konfliktus ügyében is véleményt nyilvánítottak a résztvevők.

[10] C. Tóth Norbert: *Nádorváltás 1458-ban. Mátyás király első országgyűlésének időpontja*. Turul LXXXIV(2011). 98–101; Uő: *Szász vajda utódainak felemelkedése és bukása. A család vázlatos története 1365-1424 között. = A Szilágyság és a Wesselényi család (14–17. sz.)*. Szerk. Hegyi Géza–W. Kovács András. Kvár 2012. [2014.] (Erdélyi Tudományos Füzetek 277.) 140–141.

[11] *Monumenta rusticorum in Hungariam rebellium anno MDXIV.* Maiorem partem collegit Antonius Nagy Fekete. Ediderunt Victor Kenéz et Ladislaus Solymosi atque in volumen redigit Geisa Érszegi. Bp. 1979. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 12.) (a továbbiakban MonRustReb) 247–283 (202. sz., a kiadások felsorolásával).

[12] Az országgyűlésre több adat található a velencei követjelentésekben (*Marino Sanuto világkrónikájának Magyar-országot illető tudósításai*. Közli Wenzel Gusztáv. I–II. Magyar Történelmi Tár XIV[1869] és XXIV[1877] – a továbbiakban Sanuto – II. 247. skk.), illetve a parasztháború oklevéltárában kiadott oklevelekben (pl. II. Ulászló király 1514. április 24-i levele: MonRustReb 64 [21. sz.]).

[13] Egész pontosan arról van szó, hogy az országgyűlés megtartására Hermann Zsuzsanna: *Egy pénzügyi tervezettől a Hármaskönyvig. Werbőczi és a parasztháború*. Századok CXV[1981]. 108–151, 122 – a tényre Mikó Gábor hívta fel figyelmemet, amelyet ezúton is köszönök neki –, illetve az ő nyomán Kubinyi András: *Ernuszt Zsigmond pécsi püspök rejtélyes halála és hagyatékának sorsa. A magyar igazságszolgálatatás nehézségei a középkor végén*. Századok CXXXV(2001). 301–361, 305. már felfigyeltek, de tanulmányaik témájából következően érdemben nem foglalkoztak vele. E két munka ellenére sem a kronológiai összefoglalókba, sem a Jagelló-kori törvények új kiadását tartalmazó kötetben az országgyűlések időpontjairól készült listába nem került be. (Vö. *Decreta regni mediaevalis Hungariae – The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary. 1490–1526.* From the manuscript of Ferenc Döry edited and translated by Péter Banyó and Martin Rady with the assistance of János M. Bak. Idyllwild–Bp. 2012. [The Laws of Hungary. Series I. Vol. 4.] LIV.)

Eddigi képünk az 1514. április végéig történt eseményekről

Bakócz Tamás esztergomi érsek 1513. november 6-án indult el Rómából Magyarországra X. Leó pápa július 15-én kiadott, keresztes hadjáratot hirdető, illetve az annak lebonyolításával őt mint legátusát megbízó bullájával. Az érsek 1514. március elején érkezett meg Esztergomba, ahonnan némi pihenő beiktatását követően március 23-án, a szokásos tiszteletkörök megtétele után vonult be Budára. Az érsek megérkezésének időpontjára Istvánffy Miklós krónikája szerint királyi tanácsülést hívtak össze. Az ülésen először Bakócz ismertette a pápai bulla tartalmát, de egyúttal azt is elmondta, hogy pénzre Rómától, katonákra pedig az európai uralkodóktól nem számíthatnak, sőt az ország pénzügyi helyzete sem engedi meg nagyobb sereg felállítását. Ennek ellenére mégis a hadjárat megindítása mellett érvelt, mondván a pápa által biztosított kegy miatt sok önkéntes fog jelentkezni a keresztes hadjáratra. Az érsekkel szemben Telegdi István volt kincstartó a bulla kihirdetése ellen foglalt állást, s többek között kifejtette, hogy vessenek inkább ki adót egy „rendes hadjáratra". A nemességen kívül a főurak közül is többen ellenezték a hadjáratot, ám végül a tanács a király és a többséget alkotó főurak döntése értelmében elfogadta az érsek előterjesztését. Ennek eredményeképpen Bakócz Tamás április 9-én a budai Szent György téren az obszerváns ferencesek helytartója, Dézsi Balázs tolmácsolásában meghirdette a keresztes hadjáratot. Két hét múlva, április 24-én az érsek kinevezte Dózsa Györgyöt a keresztes had vezérévé,[14] és a következő napon, miután a toborzás meglehetősen vontatottan haladt, a bulla hirdetésével és a hadsereg szervezésével – az Erdélyen kívüli területeken – a ferenceseket bízta meg.[15]

Mikorra és hová hívták össze az országgyűlést?

Az első adatokat a velencei követjelentések kivonataiban[16] találjuk: Antonio Surian 1513. december 13-án küldött jelentése szerint a Budán folyó tanácskozásokon a király felvetette, hogy tartsanak február 2-án országgyűlést, de a pécsi püspöknek (Szatmári György) és az erdélyi (a szövegben: havasalföldi) vajdának (Szapolyai János), akik a királyságot jelenleg kormányozzák, nem tetszett az ötlet, mert attól tartottak, hogy az ott megjelenők megfosztják őket az általuk gyakorolt hatalomtól.[17] Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepére végül valóban nem hívták össze az országgyűlést. Ennek legfőbb oka azonban nem az előbb elmondottak, hanem az lehetett, hogy Bakócz Tamás esztergomi érsek még nem érkezett meg Rómából. (A bulla hozzávetőleges tartalmáról már biztosan értesültek 1513 őszén.) Mint ismeretes, az érsek csak

[14] Barta Gábor a monográfia megjelenése idején írt másik cikkében módosította ezt az elképzelést, és forrásokkal alátámasztva arra a következtetésre jutott, hogy először egy bizonyos *Melchior Bannsert*/*Banckwrt* nevű zsoldosvezérre bízták a sereg levezetését, s Dózsa csak később vette át a parancsnokságot. Lásd Barta Gábor: *Georgius Zekeltől Dózsa Györgyig*. Századok CIX(1975). 63–88, 70, 87.

[15] A bekezdésben elmondottakra lásd Barta G.–Fekete Nagy A.: *i. m.* 27–30, 61, 299. Ebben a 29. oldalon Bakócz Tamás 1514. május 2-i kelettel idézett levelének dátuma helyesen május 24., kiadását lásd MonRustReb 77–79 (34. sz.). – Szűcs Jenő: *A ferences obszervancia és az 1514. évi parasztháború. Egy kódex tanúsága.* Levéltári Közlemények XLIII(1972). 213–214.

[16] Értelmezésükben Pálosfalvi Tamás volt a segítségemre, amelyet ezúton is köszönök.

[17] Sanuto II. 245. – 1513-ban a lengyel követek is azt jelentették Budáról, hogy a királyságot e két személy kormányozza (Barta G.–Fekete Nagy A.: *i. m.* 39.).

november 6-án indult haza Rómából, s Loretón keresztül november 20-án érkezett meg Ancona kikötőjébe. Innen a hónap végén gályán indult el Zengg felé, s bár egy nagy vihar némileg hátráltatta útját, sikeresen partra szállt. Zenggből a szárazföldön folytatta útját. Január végén érkezett meg Zágrábba, ahol majdnem két hétig pihente ki az addigi út fáradalmait, illetve minden bizonnyal megvárta a téli időjárás egy kicsit jobbra fordulását.[18] Végül ismét útnak eredve február 14-én már Csázmán tartózkodott Beriszló Péter veszprémi püspök, dalmát–horvát–szlavón bán és kincstartó társaságában. E napon ugyanis a kincstartó az általa írt kötelezvény tanúsága szerint kölcsönvett az érsektől 2000 forintot Jajca vára védelmére és egyúttal vállalta, hogy az összeget György-napig visszafizeti neki.[19] Bakócz Tamás útjáról, illetve annak állomásairól minden valószínűség szerint a királyi udvarban is értesültek, és ennek tudatában halasztották el az országgyűlés időpontját jó másfél hónappal.

Beriszló Péter püspök-bán-kincstartó és az érsek találkozója és kölcsönügylete egyúttal kiváló alkalmat teremthetett arra is, hogy informálják egymást a Budán, illetve a Rómában történtekről. A bán ugyanis valamikor 1513. december második felében[20] hagyta el a királyi udvart, és tért vissza a hadi helyzet miatt a bánságok területére,[21] így nyilván első kézből tudott információkkal szolgálni a király, illetve a Budán tartózkodó nagyurak tanácskozásairól.[22] A budai résztvevők elsősorban a hadi helyzetet tárgyalhatták meg,[23] valamint rendkívüli adó kivetését határozták el a városokra.[24] Bakócz Tamás Csázmáról folytatta útját székhelye felé, ahová március elején érkezett meg.[25] Az időpontot azonban több forrás segítségével pontosíthatjuk: a velencei követ március 8-i Budáról küldött jelentése szerint az érsek-bíboros már megérkezett Esztergomba. Antonio Surian elmesélte, hogy ugyan találkozni szeretett volna Bakócz Tamással, de az érsek megüzente neki, ne jöjjön oda, mivel ő úgyis megy a királyhoz Budára, és majd ott találkoznak.[26] Ugyanakkor március 7-ről II. Ulászló királynak három oklevele ismert: mindhárom bizonyos hatalmaskodási ügyben rendelt el vizsgálatot. A háromból az egyik Budán,[27] a további kettő, azonos ügyben viszont Esztergomban kelt.[28] Hitelességük felől nincs okunk kételkedni, mivel „egyszerű", vélt vagy valós okkal elkövetett állatlefoglalás kivizsgálá-

[18] Fraknói Vilmos: *Erdődi Bakócz Tamás élete 1442–1521*. Bp. 1889. (Magyar Történelmi Életrajzok V.) = *mek.oszk.hu/05700/05734/html/ (az utolsó letöltés időpontja: 2014. június 3.).*

[19] MNL OL Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban DF) 208737.

[20] Budán 1513. december 17-ig mutatható ki (DF 229451: „manu propria").

[21] Vö. Barta G.–Fekete Nagy A.: *i. m.* 31.

[22] Vö. Perényi Imre nádor 1513. december 12-i oklevelével: „nobis sabbato proximo post festum conceptionis Beatissime Virginis Marie proxime preteritum unacum nonnullis dominis prelatis, baronibus magistrisque prothonotariis et regni nobilibus hic Bude penes serenissimum principem et dominum, dominum Wladislaum Dei gratia regem Hungarie et Bohemie etc., dominum nostrum gratiosissimum constitutis et existentibus" (DF 266887); Sanuto II. 244.

[23] A déli végeken 1513 nyara óta harckészültség volt, lásd Barta G.–Fekete Nagy A.: *i. m.* 31; Fodor Pál–Dávid Géza: *Magyar–török béketárgyalások 1512–1514-ben.* Történelmi Szemle XXXVI(1994). 208–210; illetve a király 1514. január 11-i, Gerzsanói Györgyhöz, Szapolyai János hadainak kapitányához szóló parancslevelét, amely szerint a vajda, illetve bizonyos urak és megyék csapatai Zenta városa környékén állomásoznak (MNL OL Diplomatikai Levéltár [a továbbiakban DL] 68497), valamint a tanulmányban az alábbiakban idézett okleveleket.

[24] Lásd a király 1513. december 18-i, Szeben városához (Diplomatikai Filmtár – a továbbiakban DF – 245870) és 1514. január 7-i, Kassa városához (DF 270940) szóló leveleit.

[25] Barta G.–Fekete Nagy A.: *i. m.* 29.

[26] Sanuto II. 247.

[27] DF 205326. A zárópecsétről a fénykép alapján semmi sem állapítható meg, az összehajtáson: „Lecta".

[28] Közülük az egyik a garamszentbenedeki konventet (DF 206434 – a zárópecsétről a fénykép alapján semmi sem állapítható meg, az összehajtáson: „Lecta"; a kézírás különbözik a Budán kelt példányétól), a másik pedig a turóci konventet utasítja vizsgálatra, az utóbbi csak átírásból ismert (DF 229890).

sáról van szó bennük. Mindezek alapján annyit biztosan kijelenthetünk, hogy az érsek március 7-én már biztosan Esztergomba érkezett. Ám abból, hogy a velencei követ március 8-i jelentésében már arról írt, hogy – levél vagy hírvivő útján – tárgyalt az érsekkel, illetve az oklevélben panaszt tevő nemes (Zábláti) Trencsén megyei illetőségű volt, Bakócz megérkezését bizton a hónap legelejére helyezhetjük.

Ugyanakkor Bakócz Tamás várható visszaérkezéséről legkésőbb Zágrábba történt bevonulása után hírt adhatott az udvarnak. Ennek nyomán dönthetett úgy a királyi tanács, hogy a kérdés súlyának megfelelően március 19-re (Oculi vasárnapra) országgyűlést hív össze a Rákos-mezőre.[29] A meghívó ugyan nem maradt fenn, így a döntés pontos időpontjáról nem értesülhetünk, de más példák alapján annak kiküldését három-négy héttel korábbra, február közepére vagy második felére tehetjük. Ez megfelel egyrészt annak az időpontnak is, amikor Bakócz érkezésének híre eljuthatott a királyhoz, másrészt pedig a hír Velencébe érkeztének is: Surian követ erről szóló jelentése március 15-én futott be a városba,[30] és mivel a levelek átlagos menetideje 20–30 nap körül[31] mozgott, így elküldésének legkésőbbi időpontja, február közepe lehetett.

Az előbbiekben felsorolt adataink alapján tehát kijelenthető, hogy március 19-re a Rákos-mezőre országgyűlést hívtak össze, és az – a következőkben idézendő forrásaink alapján – akkor valóban el is kezdődött. A kérdés most már „csak" annyi: meddig tartott? A fentebbiekben már idézett oklevelek szerint az országgyűlés a 15. napon,[32] azaz április 2-án még tartott. Ugyanebből a forrásból az is kiderül, hogy a *dieta* már a vége felé járhatott.[33] Az ebből az időszakból fennmaradt királyi, nádori és országbírói oklevelekből nagyjából–egészében hasonló kép bontakozik ki: a király nevében Bellyéni Albert személynöki ítélőmester március 25-én Pesten bocsátott ki egy bevallásról oklevelet, amelyben ráadásul az egyik fél Werbőczy István országbírói ítélőmester volt.[34] A nádor nevében Ellyevölgyi János ítélőmester kiadványai közül egyetlen esetben történt említés a *dietá*ról, a már idézett, az országgyűlés 12. napján kibocsátott oklevélben, amely Budán kelt.[35] Ezzel szemben a Szentgyörgyi Gróf Péter országbíró nevében Werbőczy István ítélőmester, illetve valamelyik rangidős jegyző által kiállított oklevelek március 28. és április 5. között folyamatosan Pestről datálódtak.[36] Ez utóbbiak, azaz a Pesten keltek tárgyunk szempontjából azért fontosak, mert a Rákos-mezőn tartott országgyűlések idején a nemesek felkeresve a király és a nagybírák szintén

[29] Lásd Perényi Imre nádor 1514. március 30-i, Budán kelt oklevelét: „nobis in presenti dieta sive congregatione generali universorum dominorum prelatorum et baronum ac regni nobilium pro termino diei dominici Oculi proxime preteriti in campo Rakos de regio edicto celebrata unacum eisdem dominis prelatis baronibusque et regni nobilibus eidem diete existentibus" (DF 261746). — Bornemissza János budai várnagy 1514. március 19-i, Kolozsmonostoron kelt, Szeben városához szóló levelét: „Sciatis, quod ego ad hanc dietam regnicolarum vocatus sum et ex mandato litteratorio serenissimi domini nostri regis comparere debebo et crastina luce hinc discessurus sum. …. Ex Monostor, in dominica Oculi, anno 1514." (DF 246070, „manu propria"). — Perényi Imre nádor és Szentgyörgyi Gróf Péter országbíró 1514. április 2-án, a Rákos mezőn kiadott oklevele: „nobis in presenti dieta et conventione generali universorum dominorum prelatorum ac baronum et regni nobilium pro dominica Oculi proxime preterita in campo Rakos de mandato prefati domini nostri regis celebrata unacum ipsius regni nobilibus in eodem campo Rakos constitutis et existentibus" (DF 281415, fol. 294^{v}, ismerteti és magyar fordításban közli Hermann Zs.: *i. m.* 122).

[30] Sanuto II. 247.

[31] Pl. Sanuto II. 248 (április 18-án érkezett a március 21-i levél), 250 (június 3-án érkezett a május 13-i levél).

[32] DF 281415, fol. 296^{v} (vö. Hermann Zs.: *i. m.* 122): „Datum in campo Rakos predicto, quinto decimo die generalis diete et congregationis prenotate".

[33] Uo., fol. 295^{v} (vö. Hermann Zs.: *i. m.* 122): „ut expirato ipsius diete termino".

[34] DL 72158, a szöveg alatt: „Coram me magistro Alberto de Bellyen".

[35] DF 261746.

[36] 1514. március 28. (DF 206028), március 30. (DL 69568), április 2. (DF 212022), április 5. (DL 99781).

jelen lévő, illetve irodájuk oda kitelepült ítélőmestereit és jegyzőit, ügyes-bajos dolgaikról okleveleket állíttattak ki, amelyeknek kelethelye az esetek nagy részében Pest városa volt.

Az országgyűlés berekesztésének pontos ideje tehát nem ismert, annak megállapításához csak közvetett forrásokat hívhatunk segítségül. Mint tudjuk, Bakócz Tamás bíboros a pápai bullát április 9-én hirdette ki.[37] Istvánffy Miklós történetíró ugyanerről az eseményről írva homályban hagyta ugyan ennek napját, viszont annyit közölt, hogy arra a tanácskozások lezárása utáni napon került sor,[38] azaz az előbbiek fényében április 8-án érhetett véget a *dieta*. Mindezt az ellenkező oldalról is megerősíteni látszik két másik forrásunk: az egyiket Stek Boldizsár küldte Selmecbánya város bírájának április 11-én Budáról. Ebben tájékoztatta őt, hogy mit végzett a királyi udvarban a bányavárosok és Nagylucsei Dóci Ferenc, illetve Thurzó György körmöcbányai kamaraispán között keletkezett viszályok ügyében. Elmondta, hogy csak tegnap, azaz április 10-én kapott választ a királytól, mivel eddig más fontos ügyekről tárgyaltak az udvarban.[39] A másik közvetett adatunk arra, hogy az országgyűlés véget ért április 9. előtt, a Bellyéni Albert személynök által a király nevében április 13-án kibocsátott oklevél. Ebben már szó sincsen semmiféle gyűlésről, mindösszesen azt tüntették fel, hogy a király április 11-én Budán a főpapokkal, a bárókkal, az ítélőmesterekkel és az ország nemeseivel, azaz ítélőszéke esküdt ülnökeivel együtt tartózkodva bíráskodott bizonyos ügyben.[40]

Összegezve tehát azt mondhatom, hogy a *conventio generalis* valamikor április 5. után, de legkésőbb április 8-án véget ért. Persze ettől függetlenül a királyi tanács ülései még tovább folytatódhattak, mert ugyan erről eddig nem volt szó, de a gyűlés ezúttal is a szokásoknak megfelelően két helyszínen[41] zajlott: a főpapok és bárók, illetve a király által meghívottak a budai várban,[42] a nemesség pedig a Rákos-mezőn tanácskozott.[43] A két „tábla" résztvevői az 1526 utáni időszakhoz hasonlóan már ekkor is írásban érintkeztek egymással: tettek javaslatokat (*propositio*), illetve válaszoltak azokra (*responsio*).[44]

Vita a pápai bulláról

Az országgyűlést ugyan március 19-re hirdették meg, de sem a főpapok, sem az országnagyok nem érkeztek meg időben. Így például Bakócz Tamás március 23-án vonult be Budára,

[37] Szűcs J.: *i. m.* 213.

[38] Istvánffy Miklós *Magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában*. I/1. Sajtó alá rendezte Benits Péter. Bp. 2001. (Történelmi Források I.) (a továbbiakban: Istvánffy) 129.

[39] DL 47069.

[40] DF 224849: „nobis feria tertia proxima post dominicam Ramispalmarum proxime preteritam unacum nonnullis dominis prelatis, baronibus magistrisque prothonotariis et regni huius nobilibus, sedis scilicet nostre iudiciarie iuratis assessoribus hic Bude constitutis et existentibus". — Az oklevél másik példányának kivonatát lásd *A Perényi család levéltára 1222–1526*. Közzéteszi Tringli István. Bp. 2008. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 44.) 776. sz.

[41] Vö. Kubinyi András: *A magyar országgyűlések tárgyalási rendje 1445–1526*. Jogtörténeti Szemle 2006. 2. sz. (a továbbiakban Kubinyi: *Tárgyalási rend*) 7.

[42] Lásd Istvánffy 126.

[43] Hermann Zs.: *i. m.* 122 és DF 261746.

[44] Az egyetlen, 1526 előttről ismert nemesi *responsio* kiadását és feldolgozását lásd Mikó Gábor: *Adatok az 1507 és 1514 közti országgyűlések történetéhez, valamint Werbőczy Hármaskönyvének elkészültéhez. Ismeretlen országgyűlési emlék a Jagelló-korból*. Történelmi Szemle LVI(2014). 458; szövege: uo. 475–480.

de rajta kívül is biztosan voltak még olyanok, akik pár napos késéssel jelentek meg (például Bornemissza János budai várnagy, aki csak március 20-án reggel indult valamelyik – valószínűleg a Kolozs megyei – Monostorról Budára[45]). Késésük ellenére természetesen az országgyűlést megnyitották, és megkezdődtek a tárgyalások is. Az érsek és az általa hozott bulla megérkezésével mind a királyi tanácsban,[46] mind a Rákos-mezőn megjelentek komoly vitákat folytattak a háború vagy béke kérdéséről. Még ha nem is osztom a korábbi szakirodalom azon állítását, hogy a küszöbön álló törökkel kötendő békét Bakócz Tamás megérkezése torpedózta meg,[47] hazatérése mindenképpen hatással volt az eseményekre. Pontosabban fogalmazva elmozdíthatta a holtpontról az ügyben folyó tárgyalásokat. Az előbbiekben leírtak, illetve a későbbi híradások alapján először arról vitázhattak, hogy kihirdessék-e a bullát, és amennyiben igen, akkor milyen módon történjék a keresztes háború meghirdetése. A budai várban és a Rákos-mezőn tanácskozó országnagyoknak és nemességnek záros határidőn belül el kellett dönteniük, hogy mit fognak cselekedni. A kilátásaik – mából visszanézve – nem voltak eleve rosszak: habár a magyar követet, Bélai Barnabást a szultán mintegy túszként magánál tartotta, de az iráni sah ellen tervezett hadjárata miatt alapvetően békére törekedett a Magyar Királysággal.[48] Másrészt viszont, mivel a szultán ezen szándékáról Budán is tudtak, az esetleges háború melletti döntés sem számított kockázatos lépésnek. Mindezeken túl azzal Ulászló és tanácsadói is teljesen tisztában lehetettek, hogy a török elleni háborúhoz egyedül Velencétől remélhet az ország kézzelfogható segítséget. Ám Velence ekkorra már megkötötte saját békéjét Szelimmel,[49] így egy 1514 tavaszán induló hadjáratban segítségére nem lehetett számítani. Mindezek a politikaformáló elitet abba az irányba lendíthették, hogy feladva az együttes békére (azaz Miksa császár belefoglalására) vonatkozó elvüket, elfogadják Szelim ajánlatát. Ezzel szemben viszont ott állt még egy olyan hír, amelyről eddig nem volt szó, s amely véleményem szerint Bakócz megérkezése után komoly hatással volt a döntéshozókra. Szelim szultán ugyanis, hogy nyomást gyakoroljon Ulászló királyra, februárban erős, mintegy 10 ezer főből álló török sereget küldött Dalmáciába Knin várának elfoglalására. Ennek híre február végére jutott el Budára, s noha a török sereg végül felhagyott a vár ostromával, és március elején hazavonult,[50] erről a biztos tudósítás már csak az országgyűlés alatt érkezhetett meg. Időközben azonban már megkezdődött a vita a keresztes hadjárat indításáról. E ponton érdemes visszatérnünk Istvánffy Miklós előadásához, aki munkájában mindkét fél álláspontját ismertette.

A bíboros-érsek Ulászló kérésére a királyi tanácsban felolvasta és elmagyarázta a bulla szövegét, majd annak kihirdetése mellett sorakoztatott fel érveket. Először is részletesen ismertette a Magyar Királyság helyzetét és kilátásait. Mondandójában pontosan ugyanazokra a Magyarország szempontjából negatív eseményekre mutatott rá, amelyeket a fentebb idézett jelenkori történetírás is meghatározott: külföldi segítségre Magyarország nem számíthat, az ország anyagi helyzete nem teszi lehetővé az akkorinál nagyobb katonaság fenntartását. Ezzel

[45] DF 246070.

[46] Lásd erre a nádor és az országbíró 1514. április 2-i oklevelét: „a királyi felség a prelátus és a báró urakkal együtt jelenleg az ország temérdek ügyével foglalatoskodva" (Hermann Zs.: *i. m.* 122) és Stek Boldizsár 1514. április 11-i levelét: „Das es erst gesternn darczw komen ist, das wir antwort gehabt habenn in der stet sachen, das kwnigliche maiestat myt den herren erbelt habenn" (DL 47069).

[47] Vö. Fodor P.–Dávid G.: *i. m.* 213.

[48] Uo. 214.

[49] Uo. 209.

[50] Szűcs J.: i. m. 238.; Barta G.–Fekete Nagy A.: i. m. 31.; Fodor P.–Dávid G.: i. m. 214.

szemben, mondta Bakócz, ott áll a bulla kihirdetésére várhatóan a kereszt jele alá sereglők sokasága, akik ugyan harckészségben elmaradnak a végvári vitézektől és zsoldosoktól, viszont kiállításuk nem kerül semmibe, és az előbbiekkel együtt hatékony haderőt alkotnának.[51] A „felsőtáblán" helyet foglalók nagy része egyetértett az érsekkel: maguk is úgy gondolták, hogy a kettő, azaz a hivatásos katonaság és a keresztesek képesek lehetnek valamilyen siker elérésére. Az ellenoldal véleményét Telegdi István királyi tanácsos tolmácsolta. E ponton rögtön felmerül a kérdés: hol és kinek a nevében fejtette ki véleményét a volt kincstartó? Az utóbbi kérdésre nyomban felelhetünk is, mivel maga Istvánffy, illetve magyarra fordítója, Tállyai Pál írja, hogy a „község" nevében[52] szólalt fel, azaz ezzel gyakorlatilag kijelölte azt a kört, amelyet Telegdi képviselt. Természetesen a kérdés nem intézhető el ilyen egyszerűen. Köztudott, hogy Telegdi István pályafutását erdélyi alvajdaként kezdte, majd valamikor a századfordulón bekerült a királyi udvarba: 1502-ben királyi tanácsosként többek között ő intézte Ulászló házasságkötését, a következő évben és 1507-ben pedig Lengyelországban járt követségben.[53] Időközben rövid időre bejutott a bárók közé, mivel 1504 júliusában elnyerte a királyi főkincstartóságot, amelyet 1506 április elejéig viselt.[54] Kincstartóságának következménye, illetve annak elvesztése jól látszik királyi tanácsi részvételein is: Kubinyi András kutatásai szerint mindösszesen az 1505. októberi, 1506. júniusi és 1507. májusi tanácsüléseken mutatható ki.[55] Ez azért fontos számunkra, mert a nagyobb tanácsban az egyházfők és a nagybirtokosok, köztük a méltóságviselők, míg a szűkebb, az operatív döntéseket hozó tanácsban csak a király által meghívottak jelenhettek meg.[56] Telegdi kiesése a bárók közül[57] magával hozta azt, hogy neve eltűnt a királyi tanács tagjai közül. Mindezzel tökéletesen egybevág, hogy 1511-ben a nemesség az egyik országos (rendi) kincstartónak Telegdi Istvánt választotta meg. Ez viszont nem jelentett mást, mint hogy a nemesség nevében Szentpéteri Lászlóval ketten felügyelték a végek védelmére kivetett rendkívüli adó beszedését és felhasználását.[58] Felsorolt adatainkból tehát egyértelműen az következik, hogy Telegdi, királyi tanácsosi címe[59] ellenére, nem mint a királyi tanács tagja, hanem mint a Rákos-mezőn ülésező nemesség – *communitas*, Istvánffinál: *res publica*, azaz

[51] Istvánffy 126–127.

[52] „Kevesen, kik a községet nagyobbra böcsülik vala, hogysemmint neki hízelkednének, mindeneket mélyebben és velősben meggondolni és vakmerőképpen semmin nem kellene végezni, tanácsul adják vala […] Kik között Telegdi István […] ilyenképpen szólott" (Istvánffy 127). – A latin eredetiben a vonatkozó részlet a következőképpen hangzik: „Pauci, qui Rempublicam pluris faciebant, quam ut ei assentarentur, altius penitiusque omnia consideranda…" (*Regni Hungarici Historia post obitum gloriosissimi Mathiae Corvini regis […] ab anno 1490 gestarum* […] descripta a Nicolao Isthuanffio. Coloniae Agrippinae 1724. 40. 1–2. hasáb).

[53] András W. Kovács: *Remarks on the Careers of the Vice-voivodes of Transylvania in the Late Middle Ages (1458–1526)*. Transylvanian Review XXI(2012). Supplement 2. 128; Fógel József: *II. Ulászló udvartartása (1490–1516)*. Bp. 1913. 123.

[54] 1504. július 25. (DF 245950) és 1506. április 1. (DF 246402) között mutatható ki.

[55] Kubinyi András: *Bárók a királyi tanácsban Mátyás és II. Ulászló idejében*. Századok CXXII(1988). 200–201, 208.

[56] Kubinyi: *Tárgyalási rend* 4. – Erre jó példa a jelen esetben Bornemissza János, akit a király meghívott az országgyűlésre (DF 246070: „ego ad hanc dietam regnicolam vocatus sum et ex mandato litteratorio serenissimi domini nostri regis comparere debebo").

[57] Vö. Kubinyi András: *A királyi tanács köznemesi ülnökei a Jagelló-korban. = Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok. Mályusz Elemér Emlékkönyv*. Szerk. H. Balázs Éva–Fügedi Erik–Maksay Ferenc. Bp. 1984. 266.

[58] Bónis, György: *Ständischen Finanzwesen in Ungarn im frühen 16. Jahrhundert. = Nouvelles études historique publiées à l'occasion du XIIe Congrès International des Sciences Historiques par la Commission Nationale des Historiens Hongrois I.* Bp. 1965. 88.

[59] 1514. április 21. (DF 282621, fol. 209^{v}.)

(Tállyainál is) község[60] – képviselője, vagyis szószólója[61] mondhatta el érveit a „felsőtáblán", azaz a királyi tanácsban. De mit is mondott? (Természetesen a beszéd, amint azt már korábban megállapították, a humanista történetírás szabályai szerint megírt és az adott szereplő belső jellemzésére szolgáló szöveg; biztosan nem ebben a formában és nem ezzel a szöveggel hangzott el.[62] Ám jónéhány olyan elem szerepel a Telegdi szájába adottak között, amelyeket akár ő vagy más el is mondhatott.)

Telegdi István – Istvánffy által megszerkesztett – érvei szép logikai láncolatot alkotnak. Azzal kezdte, hogy feltette a kérdést, kik jönnének össze egy ilyen keresztes hadjáratra. Majd nyomban válaszolt is rá: egyrészt tisztességes, másrészt különféle bűnöket elkövető jobbágyok, ám két dolog közös mindkét csoportban. Egyrészt a keresztet felvettek hiányozni fognak a nyári munkákból, másrészt viszont harcértékük meglehetősen csekély. A nemesek szószólója azonban nemcsak ellenérveit sorolta fel, hanem – jóllehet jelezte, hogy elhallgatná a bulla létét – megoldási javaslatot is tett: hirdessék ki ugyan a bullát, de azt úgy tegye a bíboros, hogy azok kapjanak búcsút, akik pénzt ajánlanak fel, amelyet „a vitézlő népnek" fizetnének.[63] Mindebből egyértelmű, hogy Telegdi nem javasolt támadó hadjáratot, hanem a pénzt a végvári katonaság (el-elmaradozó) zsoldjára kívánta kifizetni. Érve alátámasztására azt hozta fel, hogy három évre békét kötöttek a törökkel, ráadásul az ellenség éppen Ázsiába tart. (Ez utóbbi teljesen utólagos konstrukció a „beszéd" szempontjából, mivel ekkor még aligha tudtak Budán Szelim elindulásáról a másik kontinensre.[64]) Mindezek után indítványozta, hogy a végek védelmére ajánljanak fel pénzt, s azt fordítsák az ország azon részeinek megerősítésére.[65]

A beszédek elhangzása után valószínűleg több napon át folyó vita alakult ki az ügyben. A szemben álló feleknek, amellett, hogy néhány kérdésben tisztán láttak, több olyan dolgot kellett mérlegelniük, amelyről az adott pillanatban semmilyen biztos tudomásuk nem volt. Azt biztosan tudhatták, hogy külföldi segítséget semmilyen formában nem kap az ország, mivel Európa hatalmai éppen egymás ellen folytattak háborút. Velence, amelyől segélyt remélhettek volna Budán, akkor kötött békét Szelimmel, ráadásul éppen ellene irányult a legtöbb európai koalició. Ezzel szemben arról mit sem tudhattak, hogy Szelim szultánnak melyek a rövid és hosszú távú céljai: a magyar követet lefogatta, a déli határszakaszokon fokozta a katonai nyomást, s noha Knin alól elvonultak seregei, de Ulászló udvarába folyamatosan a török készülő támadásának – mi már tudjuk: hamis – hírei érkeztek. E helyzetet tovább tetézte a Bakócz Tamás által hozott pápai bulla, amelynek ki nem hirdetése nyilvánvalóan újabb,[66] még komolyabb tekintélyvesztést jelentett volna a bíborosnak. Végső soron a legnagyobb ellentét a vitázó felek között, miután a két érvrendszert megszabadítottuk minden felesleges elemtől, két

[60] Az idézett helyeket lásd fentebb, illetve vö. a „község" jelentésével: *Lexicon Latinitatis Medii Aevi Hungariae*. Volumen II. „C" Ad edendum praeparavit Iván Boronkai. Bp. 1991. 224 (communitas szócikk: II-A-f. szakasz).

[61] Kubinyi: *Tárgyalási rend* 9.

[62] Barta G.–Fekete Nagy A.: *i. m.* 30.

[63] Istvánffy 128.

[64] Vö. Fodor P.–Dávid G.: *i. m.* 214. (Szelim március 20-án indult Edirnéből Isztambul felé, ahová 10 nap múlva érkezett meg.)

[65] Istvánffy 129.

[66] Noha reális esélye Bakócznak aligha volt a pápai trón elnyerésére (Varga Szabolcs: *A Szentszék küszöbén: Bakócz Tamás*. Magyar Tudomány CLXXIV[2013]. 528–533., különösen 532.), mindazonáltal itthon erről akkor nem tudtak, így azt, hogy a bíboros nem nyerte el a tiarát, Bakócz bukásaként értékelték, lásd például a kortárs Ludovico Tubero értékelését (Ludovicus Tubero: *Kortörténeti feljegyzések [Magyarország]*. Közreadja Blazovich László–Sz. Galántai Erzsébet. Szeged 1994. [Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 4.] 269).

kérdésben feszült: egyrészt hogyan és milyen feltételek mellett hirdessék ki a pápai bullát, másrészt, ami ezzel szorosan összefüggött: támadó vagy védekező legyen a katonai szerepvállalás.

Abból, hogy április 9-én személyre szólóan – azaz az részesült búcsúban, aki személyesen jelentkezett a seregbe – történt meg keresztes háború meghirdetése, *látszólag* Bakócz és (ebben a kérdésben) a pártján állók véleménye került ki győztesen a vitából. Mind a király, mind a „felsőtáblán" helyet foglaló országnagyok,[67] illetve minden bizonnyal némi ellenállás után a Rákos-mezőn összegyűlt nemesség is elfogadta a bíboros-érsek és a mellette állók érveit. Ez azonban az Istvánffy Miklós tudósítása nyomán a vitáról az utókorban kialakult nézet. Okleveles adataink ugyanis korántsem támasztják alá ezt az egyoldalú képet. A vitában forrásaink tanúsága szerint inkább egyfajta – kétségkívül az érsek javára billenő – kompromisszum[68] jött létre: kihirdetik a pápai bullát, de részlegesen mozgósítják a nemesi csapatokat is, és együtt leküldik őket a Temesközbe. Mindezek után még egy nem kevésbé fontos kérdésre kell válaszolnom: mikor született meg a döntés a bulla kihirdetéséről (egyáltalán időben behatárolható-e annak elfogadása), illetve milyen további intézkedéseket hoztak az országgyűlésen? Hiszen ne gondoljuk azt, hogy a bulla elfogadásával minden kérdés megoldódott. Az országgyűlés sem ért még véget ekkor – noha Istvánffi Miklós krónikája szerint a bulla kihirdetése előtti napon zárult le a vita a *királyi tanács*ban –, hanem folytatta ülésezését annak érdekében, hogy megteremtsék a keresztes háború sikeres levezénylésének hátterét. Ennek három feltétele volt: egy jó haditerv, katonák és sok pénz.[69]

Döntés a keresztes bulláról

Az előbb már feltettem azt a kérdést, hogy meghatározható-e az a nap, amikor megszületett a döntés a bulla kihirdetéséről. Közvetett adataink alapján úgy tűnik, igen. Erre vonatkozó forrásaink azonban csak közvetettek. Noha az egykorú és később alkotó történet- és emlékírók munkái adatgazdagok és – megfelelő kritikával[70] – jól használhatóak a parasztháború eseményeinek feltárására, ám talán éppen ezért a toborzás előtti időszakról igen kevés adatot őriztek meg. Amennyiben viszont írtak róla, mint például a többször idézett Istvánffy Miklós, akkor „elfelejtették" az eseményeket időponthoz kötni. Ugyanakkor az események leírása során ezekben a munkákban a relatív kronológia érvényesül, ezért amennyiben egy-egy eseményt

[67] Lásd erre az érsek 1514. május 24-i oklevelét, amely szerint a bulla kihirdetésére „ex benigna […] domini Leonis pape decimi, necnon … domini Wladislai Hungarie et Bohemie regis dominorumque prelatorum et baronum ceterorumque procerum huius regni Hungarie annunencia" került sor (MonRustReb 78 [34. sz.]); valamint Istvánffy 129; Barta G.–Fekete Nagy A.: *i. m.* 60–61; Szűcs J.: *i. m.* 237.

[68] Dózsa György kinevezése kapcsán Barta Gábor is felvetette a kompromisszum lehetőségét, mint ami az udvari párt (Bakócz, Beriszló), illetve a Szapolyai-párt között jött volna létre a sereg vezetésére (Barta G.–Fekete Nagy A.: *i. m.* 68). E felvetésnek azonban több minden ellene szól: 1) már Barta is írta, hogy Dózsa csak a Pest alatt állómásozó keresztesek vezetésére kapott kinevezést (uo. 69. – ezt aztán, mint láttuk, tovább módosította); 2) Szapolyai János nem tartózkodott Budán (az adatokat már idéztem), bár megbízottai révén mindenről értesülhetett; végül 3) ilyen formában aligha beszélhetünk udvari és Szapolyai-pártról (Kubinyi András: *A magyar állam belpolitikai helyzete Mohács előtt. = Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából*. Szerk. Rúzsás Lajos–Szakály Ferenc. Bp. 1986. 73–78).

[69] Barta Gábor szerint a királyi tanácsban három dologról döntöttek: 1) keresztes had megindításáról; 2) az ország hadseregének (?) megerősítéséről és 3) annak a déli határra irányításáról (Barta G.–Fekete Nagy A.: *i. m.* 68).

[70] Vö. Szűcs J.: *i. m.* 250–253.

időponthoz tudunk kötni, akkor e munkák segítségével rekonstruálhatjuk a valós történéseket.[71] Azt biztosan tudjuk, hogy a pápai bulla már említett kihirdetésére 1514. április 9-én, a budavári Szent György téren került sor. A bullát egy püspök, talán Simon de Begno modrusi püspök olvasta fel latinul, majd Dézsi Balázs, a magyarországi obszerváns ferencesek helytartója tolmácsolta magyarul.[72] A keresztes hadjárat ünnepélyes meghirdetésén minden bizonnyal az országgyűlés résztvevői közül is jó néhányan jelen lehettek. Értelemszerűen a bulla kihirdetése körül zajló vita ekkorra, azaz legkésőbb április 8-ra lezárult. Hasonló következtetésre juthatunk egyébként Istvánffy tudósítása alapján is, aki azt írta, hogy a mondott eseményre a döntés utáni „másodnapon" került sor.[73] Az országgyűlésen hozott határozatok viszont nem igazolják a történetíró állítását. Sőt az általam feltárt adatok nemcsak hogy nem támogatják, hanem éppenséggel ellentmondanak a szakirodalom eddigi koncepciójának is. Az ezen adatokra épülő vizsgálatot kivételképpen érdemes visszafelé indítani. Április 10-én a Bécsben időző Johann Cuspinianus levelet kapott Ulászló királytól, hogy keresse fel őt Budán. Miksa császár követe az utasításnak megfelelően másnap felkerekedett Bécsből, majd két nap múlva, 13-án megérkezett a magyar fővárosba. Az itt folytatott tárgyalásokról ugyan nem közölt semmit, de annyit még érdemesnek tartott lejegyezni, hogy 20-án a királlyal együtt felkeresték az érseket (budai házában), és hogy követségéből április 25-én tért haza Bécsbe.[74] Az időben visszafelé haladva figyelmünket Antonio Surian velencei követ április 7-i jelentése vonja magára: ebből arról értesülünk, hogy Bakócz bíboros Dalmácia területére is szeretne kereszteseket küldeni.[75] Végül az utolsó, de egyben a legkorábbi adatunk Simon modrusi püspök április 3-i oklevele,[76] amelyben a püspök Bakócz Tamás érsek kérésére közjegyzői oklevélben átírta X. Leó pápa 1513. szeptember 3-i kiadványát. Az egyházfő előző év őszén kiadott bullájával felhatalmazta legátusát arra, hogy teljes bűnbocsánatot adjon mindazon nemes és nem nemes embereknek, akik személyesen vagy megbízottjuk által felveszik a keresztet, és beállnak a seregbe, illetve pénzzel támogatják a keresztes hadjáratot.[77] Mi következik mindebből? Úgy hiszem, felesleges hosszan bizonygatni azt, hogy ha Bakócz Tamás április 3-án átíratta X. Leó pápa 1513. július 15-i, keresztes hadjáratot hirdető bullájának végrehajtási utasításaként is értelmezhető szeptember 3-i bulláját, akkor az annak kihirdetése körüli viták véget értek. Ugyanezt támasztja alá a többi idézett adat is: a velencei követ április 7-i jelentéséből világos, hogy a döntés megszületett, és Surian tájékoztatása szerint annak már csak gyakorlati kivitelezéséről folyik vita (azazhogy hová küldjenek kereszteseket). Végül a harmadik, Cuspinianus naplójában fennmaradt adatunkból ugyanerre következtethetünk: a királyi követ legkésőbb április 8-án indulhatott Budáról Bécsbe. A király minden bizonnyal azért hívta Miksa császár követét magához, hogy beszámolhasson neki a keresztes hadjárat meghirdetéséről, és egyúttal tájékoztassa az annak sikeres végrehajtására tett intézkedésekről.

[71] Gyakorlatilag ezt a módszert használta Barta Gábor is (Barta G.–Fekete Nagy A.: *i. m.* 71.).

[72] Szűcs J.: *i. m.* 213 (a Bécsi kódex vonatkozó szövegét lásd uo. az 1. jegyzetben); Barta G.–Fekete Nagy A.: *i. m.* 61.

[73] Istvánffy 129.

[74] *Tagebuch Johannes Cuspinian's 1502–1527*. (Fontes rerum Austriacarum Österreichische Geschichtsquellen, Erste Abteilung: Scriptores Band 1.) Graz 1969. (Reprint) 406.

[75] MonRustReb 63 (20. sz.). — A követ jelentését más összefüggésben idézi Barta G.–Fekete Nagy A.: *i. m.* 71.

[76] MonRustReb 60–63 (19. sz.).

[77] MonRustReb 35–54 (6. sz.).

A pápai bulla kihirdetésének eldőlte után az országgyűlés tovább folytatta munkáját és az ott meghozott határozatok segítségével megteremtették a török ellenes háború katonai hátterét (tegyük hozzá: a bulla elfogadása annak időpontjában az ország határain kialakult hadi helyzet és a török szultán Budán akkor megismerhető tevékenysége fényében utólag is teljesen indokolható). Ám a toborzás április 25-i felgyorsítása után május közepén bekövetkező fordulat és a meginduló parasztháború a tavaszi országgyűlés tényét a feledés homályába utalták. Ráadásul nemcsak a történetírói emlékezetből esett ki, hanem a tudományos munkák sem hasznosították az erre utaló adatokat. De ez már egy másik vizsgálat tárgya.

Debate about the Proclamation of the Crusade. General Assembly in March 1514
Keywords: dieta, Proclamation of the Crusade, Thomas Bakócz archbishop of Esztergom

According to the previous scholarly literature, late in March 1514 a long debate in the royal council was occasioned by the papal bull whereby cardinal Thomas Bakócz, archbishop of Esztergom, had been authorised in Rome to launch a crusade against the Ottomans. By the end of the debate the view of Bakócz had supposedly won the day, and, consequently, the bull was solemnly proclaimed at Buda on 9 April. This picture, however, is considerably nuanced by the author of the present study. He argues, on the basis of newly revealed charter material from March and April 1514, that a general assembly (parliament) convened then at the traditional venue on the Field of Rákos. This *dieta* started on 19 March and was closed sometime after 5 April but before 9 April. During the assembly, several matters concerning the logistical background of the planned campaign were decided on. On the basis of the new evidence it can be stated with certainty that the king summoned a general assembly for the time when the archbishop returned, in order precisely to discuss the proclamation of the papal bull the prelate had taken home.